

9. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. С. Д. Максименка, В. Т. Циби, Ю. Ж. Шайгородського та ін. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003. – 512 с.
10. Українське суспільство 1994-2004: соціологічний моніторинг / За ред. Н. Паніної. – К.: «Заповіт», 2004. – 64 с.

УДК 329

*Лісовська М. М., Волинський національний
університет ім. Лесі Українки*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ПАРТІЙНОЇ СИМВОЛІКИ: МИНУЛЕ І СУЧАСНІСТЬ

У статті проаналізовано символіку політичних партій Європейських країн в історичній ретроспективі. Визначено зміст, вкладений в їх емблематику. Описано роль партійного лідера як символу. Розглянуто питання правового регулювання партійної символіки країн розвинутої демократії.

В статье проанализирована символика политических партий Европейских стран в исторической ретроспективе. Определенно содержание их эмблематики. Описана роль партийного лидера как символа. Рассмотрен вопрос правового регулирования партийной символики стран развитой демократии.

The symbolism of political parties of the European countries in a historical retrospective view is analysed in the article. The content of there emblems is determined. The role of party leader is described as the symbol. The question of the legal adjusting of party symbolism of countries of the developed democracy is considered.

За тривалу історію функціонування політичних партій сформувався цілий ряд знаків-символів, за допомогою яких ми можемо ідентифікувати політичні партії, і які дозволяють в образній лаконічній формі виразити суть їх політичної ідеології. Сучасні тенденції розвитку інформаційної епохи диктують потребу у подальшому розвитку символізму в політиці загалом, і партійної символіки зокрема, як невід'ємної складової іміджу політичних партій та одного із способів комунікації між політичними акторами з електоратом.

Європейський досвід формування партійної системи завжди заслуговував на увагу, оскільки процес формування і функціонування інституту політичних партій розпочався саме в Європі ще в античні часи (в Греції та Римі) і на сьогодні це один з найрозвиненіших інститутів у світі.

Тому на сьогодні надзвичайно **актуальним** є вивчення досвіду формування партійної символіки європейських країн розвинутої демократії з метою його подальшого використання для партійного будівництва в Україні.

Об'єкт наукової роботи – символіка політичних партій європейських країн розвинутої демократії, **предмет** – формування партійної символіки європейських країн із врахуванням історичного підходу. **Метою** дослідження є аналіз символіки провідних політичних партій Європи і світу.

Даною проблемою прямо чи опосередковано займалися такі науковці: Г. Г. Почепцов [4], А. Цуладзе [8], В. Н. Руденко [5], Серов М. В. [7], Ж. Сегела [6] та інші.

Г. Почепцов у праці «Имидж и выборы. Имидж политика, партии, президента» [4] розглядає символізацію політики в різних аспектах. Одним з таких аспектів є особистісна складова розвитку політики. Дослідник зазначає: «Політики – це теж символи, і повинні вони бути підібрані так, щоб адекватно «дешифруватися» населенням». Звертає увагу на якість, яким повинен відповідати політик, щоб стати символом. Наводить приклад Великобританії, яка володіє найкращим досвідом політичного символізму.

Проблемою символізму політичного лідера займався також А. Цуладзе [8]. Він розглядав політичних особистостей як маніпуляторів, які здатні силою свого авторитету впливати на суспільство.

Російський вчений Руденко В. Н. [5] досліджує символіку лівих партій. Зокрема, науковець аналізує символіку нових лівих партій. Звертає увагу на відсутність нових ідей у створенні їхньої символіки.

Ж. Сегела – один з найкращих спеціалістів світу в галузі політичної реклами, у своїй праці «Национальные особенности охоты за голосами» [6] аналізує символіку як невід'ємну частину іміджу партії та політичного лідера. Порівнює європейський досвід використання символів з постсоціалістичними країнами.

Разом з тим, ця проблема залишається недостатньо вивченою, особливо в аспекті комплексного аналізу партійної символіки європейських країн та дослідження її виникнення і розвитку. Партія,

яка дбає про свій імідж не може ігнорувати такий принцип як своєрідність. Тому уже з моменту створення політичних партій спостерігалось їх прагнення створити свій власний імідж – атрибутику, реквізити, стилі поведінки. Дуже важливим аспектом є вірно вибрана символіка, яка повинна сприйматися миттєво та виражати саму суть ідейно-політичних установок партії, а також соціальну базу: наприклад, серп і молот у комуністів, червона троянда у соціалістів, стиснутий кулак у молодіжних організаціях тощо.

Точне описання символіки партійної структури відображається у її статуті.

Реєстрація політичних партій, а відповідно і партійної символіки покладається на різні органи держави: міністерство юстиції, міністерство внутрішніх справ (Франція), міський суд столиці (Болгарія), верховний народний суд (Ангола), федеральну виборчу комісію (Мексика); партійна символіка у США не підлягає реєстрації [10].

З активним розвитком партійного символізму гостро постає проблема правового захисту партійної символіки. У законах країн розвинутої демократії чітко прописують норми, які регулюють дане питання. На символіку політичних партій поширюються вимоги законодавства країни про охорону інтелектуальної власності і авторських прав.

У пострадянських країнах належним чином не врегульовані правовідносини, пов'язані із захистом прав на партійну символіку. Дуже часто у нормативних документах відсутня пряма заборона на використання партійної символіки третіми особами. У зв'язку з цим виникають ситуації, коли конкуруючі партії використовують символіку іншої партії в антирекламі, яка підриває авторитет партії та її репутацію [1].

Елементи політичної символіки зустрічаються ще в період стародавнього світу. У стародавній Помпеї виборча боротьба отримала відображення у багаточисельних написах, зроблених на стінах будинків. Як правило такі написи виконувалися червоною фарбою на білій штукатурці. Для надання їм чіткості вони обводилися рамками. Особливе місце в таких «афішах» посідали імена кандидатів, які виводилися великими літерами і розміщувалися у першому рядку. Такі написи були досить ефективними у вузьких вуличках Помпеї. Ще одним символічним моментом було використання кандидатами одягу білого кольору, який символізував чисту совість і наміри [9, с. 46].

Суспільство зорієнтоване на підтримку лідерів, що, в свою чергу, стимулює політиків до створення партій лідерського типу. Серед звичних нам партійних символів (емблеми, прапора, гімну) особливе місце належить лідеру. Ще здавна імідж лідера держави чи іншого державного об'єднання справді був одним із вирішальних чинників у міжнародному та національному політичному процесі. Саме цим зумовлений той факт, що до проблеми ідеальної держави та ідеального керівника зверталися більшість мислителів стародавнього світу, античності, середніх віків і нового часу. Сила характеру та воля державного лідера ототожнювалися з силою та міццю держави. Для ілюстрації сказаного згадаймо такі відомі постаті, як Александр Македонський, Наполеон I, Петро I, Маргарет Тетчер. У свою чергу і негативні риси певного лідера впливали на характеристику всієї нації [8, с. 97].

Відомий французький спеціаліст в галузі політичної реклами Жак Сегела висловлюється так про роль особистості в політиці: «В наш час масової інформації люди потребують яскравих образів. Політична партія, яка не має свого героя, свого прапороносця і носія ідеалу, приречена на провал» [6, с. 23].

Розглядаючи політичного лідера як символ партії, слід назвати його базові характеристики: уявлення про себе, система політичних переконань, стійкість до стресу, стиль прийняття політичних рішень, рівень стосунків із послідовниками та політичною елітою держави, а також із лідерами інших держав, наявність харизми лідера як основного компонента, який забезпечує успіх партії у виборчому процесі [4, с. 119].

Провідну роль особистість лідера почала відігравати в середині ХХ ст. у Франції, США, Великобританії, Німеччині. Консервативна партія Великобританії володіє найкращим досвідом партійного символізму, пройшовши тривалий шлях за допомогою харизматичного лідера, яким була Маргарет Тетчер. У США відмінності між політикою, яку проводять республіканці та демократи, не є досить суттєвими, у зв'язку з чим і зростає значення лідера партії. До країн з розвинутою демократією на сучасному етапі приєднуються і деякі постсоціалістичні країни: Україна, Росія. Яскравим прикладом символічності лідера є соціалістичні країни, де лідери правлячої комуністичної партії є одночасно і лідерами держави. Так, для кубинців незмінним символом країни і партії залишається Фідель Кастро, який очолював комуністичну партію з дня її заснування у 1965 р.; для китайців – Мао Цзедун.

В українському політикумі Юлія Тимошенко стала чудови прикладом лідера-символа. Вона показала, як можна за короткий час завдяки наполегливій праці і добре обдуманим ходам досягти надзвичайних висот у політиці.

Зміна лідера викликає значні зміни не тільки у самій партії, а й впливає на зміну її символіки. Так наприклад, після виходу з великої політики найхаризматичнішого лідера консерваторів ХХ ст. – «залізної леді» Маргарет Тетчер, консерватори пережили не найкращий період своєї історії: низьких рейтингів, часті зміни лідерів у пошуках яскравої особистості і спроб реформувати програму партії. На сучасному етапі лідером партії є Девід Кемерон. Під його керівництвом партія провела ребрендінг, тобто змінила символіку. Факел, який кілька десятиків років був зображений на емблемі партії, був замінений іншим символом – зеленим деревом, як символ прихильності партії екологічним питанням, які раніше були прерогативою лівих партій. Таким чином Кемерон почав боротьбу за нові групи виборців.

У Європі з середини ХХ ст. особливого значення почали надавати кольорам партійної символіки. М. Міссеман та Дж. Метсон дають рекомендації притримуватися трьох правил у підборі кольорової гами: «1) необхідно впевнитися, що ваші кольори не будуть суперечити один одному, 2) колір шрифту має бути таким, який легко прочитати у порівнянні з кольором фону, 3) кольори вашої компанії повинні відрізнятися від кольорів компанії вашого опонента» [11].

Вибір тих чи інших кольорів не є випадковим. Кольори, на підсвідомому рівні, несуть в собі закодовану інформацію. Ця інформація сприймається нами, але не завжди усвідомлюється. В політиці кольори набули неабиякого значення. Навіть значні суспільно-політичні зміни в суспільстві стали називати кольоровими революціями.

Політична символіка кольору виникла в прадавні часи. Як стверджує Х. Е. Керлот, ще Паріс зображувався в червоному фрігійському гостроконечному ковпаку, який використовували французькі комунари. За повідомленням Плутарха, ще спартанці могли стратити людину лише за прикрашення свого одягу смужкою непатріотичного кольору. Ще в Древньому Римі існували своєрідні партії «червоних», «зелених», «синіх». Про це свідчать і кольори одягу цезарів, і кольорове обрамлення одягу сенаторів, регламентоване внутрішньою політикою Риму [7, с. 46].

Політична символіка кольору почала активно розвиватися в новий і новітній час починаючи з французької революції 1789 – 1793 рр. Її корінна відмінність від використання кольору в геральдиці (геральдика – наука, що вивчає герби, кольорові емблеми, які належать особам, родам чи спільнотам) полягає в тому, що вона не пов'язана геральдичними традиціями і може застосовувати кольори не вживані в класичній геральдиці (наприклад, рожевий помаранчевий, коричневий) [3]. Політична символіка кольору виникла і розвивалася в основному в Європі, і тому, виходячи іноді за національні межі окремих європейських країн, вступала в протиріччя з трактуванням того або іншого кольору в країнах Азії, Африки, Близького Сходу.

Майже всі кольори наділені великим спектром їх значень, іноді, навіть протилежним. Залежно від історичних та культурних особливостей трактуються вони по-різному.

Кольори, які використовують партії у своїй символіці, мають власну передісторію. Порівняємо використання деяких кольорів у символіці різних партій. Так, наприклад, зелений колір в Греції історично, з часів Візантійської імперії, трактувався як колір життя, розвитку, свободи, звідси зелений колір пізніше став партійним кольором партії ПАСОК (Всегрецький соціалістичний рух). Тоді як в ісламському світі, в Азії й Африці зелений – релігійний колір ісламу, причому прийнятий як священний і всезагальний, незалежно від партійної приналежності. У Німеччині та в країнах Північної Європи «зеленими» називають себе представники екологічних рухів і партій [3].

Загальноєвропейського політичного значення набув і синій колір. Під час французької буржуазної революції він символізував буржуазію і її партії. Якщо у Великобританії блакитний, світло-синій кольори стали партійним кольором консерваторів, то на континенті Європи вони ототожнювалися з лібералізмом, а на сході Європи – з буржуазною демократією. Згідно із теорією кольору Гете, синій колір відноситься до групи негативних кольорів [11]. Однак з цим важко погодитись, оскільки сьогодні цей колір є одним з найпоширеніших політичних кольорів.

Білий колір прийнятий у всьому світі з однаковим значенням – колір миру, партійної та зовнішньополітичної нейтральності.

Чорний колір політично трактувався в XIX – XX ст. по-різному. У Західній Європі з часів Ліонського повстання ткачів у 1831 р. він символізував робочий рух, в основному у Франції, Італії й Іспанії і в цій якості як символ бунтарства був засвоєний анархістами усіх країн [5].

Єдиний політичний колір, який в усьому світі трактується однаково – червоний, символізує революційну боротьбу проти експлуататорів. Уперше він був застосований в цьому значенні під час антифеодального повстання іранських селян. В Європі червоний колір набув символічного значення з часів буржуазно-демократичних революцій і став символом пролетарського міжнародного революційного руху. Набувають політичного значення і його відтінки: рожевий – колір багатьох соціалістичних партій, малиновий – колір анархо-синдикалістських угруповань і партій в робочому русі.

Незвичайним для партійної символіки є помаранчевий колір. Але практика його застосування є вдалою. Варто лише згадати досвід партії «Наша Україна» у 2004 році, коли цей колір став загальнонаціональним символом.

Помаранчевий колір історично пов'язаний з політичною боротьбою. Асоціюється з Нідерландами, де почав використовуватись з XVI століття так званими оранжистами, партією інтелігенції та дрібного дворянства. Дана партія існує й досі та має в якості партійних знаків помаранчеві шапочки, шарфи або повітряні кульки, з якими виходять на політичні демонстрації [7, с. 45].

Україна тяжіє до європейського досвіду використання кольорів у партійному будівництві.

Аналізуючи формування партійної символіки європейських країн, не можна оминати увагою і досвід США, де символічна культура досягла високого рівня розвитку. В США користуються переважно символікою, яка відповідає їхньому державному прапорові, тобто біло-синьо-червоною.

В США давно сформувалась двопартійна система. На американському політичному ландшафті домінують Республіканська і Демократична партії. Традиційний символ республіканців – слон, демократів – осел. Ці символи за використанням стоять поряд з державною символікою країни і стали справжнім надбанням символічної культури США. В інших партій США емблемна культура фактично відсутня.

На символіці багатопартійних країн пострадянського простору чого тільки не побачиш. Тут і звірі, і фрукти, і предмети сільськогосподарського інвентаря, і прості геометричні фігури. Проте, фахівці стверджують, що символіка партій країн СНД характеризується одноманітністю як у кольоровому, так і в стилістичному оформленні і дуже часто є громіздкою. У партійних

прапорах переважають кольори національних стягів. На сьогодні, по суті, немає яскравих, простих і зрозумілих логотипів, які б легко запам'ятовувалися.

Символіка політичних партій країн Балтії тяжіє своїм стилістичним оформленням до європейських країн, що зумовлено історично, оскільки одразу після виходу з Радянського Союзу ці країни взяли курс на європейську інтеграцію.

Процес глобалізації й інтеграції впливає значною мірою на політичні процеси, які відбуваються на державному і наднаціональному рівні. Оскільки на сучасному етапі проходить процес уніфікації європейського політичного простору в рамках створення загальноєвропейських партій, є сенс розглянути символіку саме таких партій. У кожній країні з розвиненою демократією наявні всі сили політичного спектра, які мають різну політичну вагу. На сьогодні на політичній арені Європейського Союзу діють такі провідні партії, як Європейська народна партія, Європейська ліберально-демократична і реформістська партія, Європейський вільний альянс (Зелені), Партія європейських соціалістів. Ці політичні об'єднання почали посідати ключові позиції в Європарламенті в 1980-х роках і відіграли вирішальну роль у становленні політичної системи Європейського Союзу та в його розвитку загалом.

Європейська народна партія є однією з найпотужніших і найчисельніших політичних груп правоцентристів у Європейському Парламенті. Входження до її складу таких політичних лідерів як Ангела Меркель, Ніколя Саркозі, Сильвіо Берлусконі сприяє домінуванню партії в політичній системі Європейського Союзу. Можна також стверджувати, що ці політичні актори є символами партії.

Досить поширеними у розвинених країнах є партії ліберального напрямку. Сучасна ліберальна ідеологія збігається з деякими ідеями як консерваторів, так і соціал-демократів. Можна стверджувати, що така інтеграція поглядів вплинула на емблему партії, зокрема на її кольорове оформлення. Присутність синього кольору може означати наявність консервативної складової в ідеології партії, а жовтий колір – традиційний колір лібералізму.

Останнім часом помітного впливу і популярності набули екологічні партії, які діють майже в усіх країнах Європи і в багатьох інших країнах світу. У ЄС діє Європейський вільний альянс (Зелені). Партії легко розпізнати за їхнім символом – соняшником, який є загальноприйнятим логотипом партій екологічного спрямування у світі [2, с. 140].

Що стосується партій лівого спрямування, то за останні десятиріччя їх положення та вплив на політичний процес змінився. З розпадом Радянського Союзу у багатьох комуністичних партіях європейських країн відбувся розкол, деякі – зникли з політичної арени. Однак в ряді країн виникли нові партії лівих сил і склалася нова система їх міжнародного співробітництва. Їх легко ідентифікувати за назвами, програмами та історичними традиціями. Міцні позиції займають ліві партії Греції, Кіпру, Португалії, Німеччини, Франції. Комуністичні партії відіграють провідну роль у житті азійського континенту, впливають на політичний процес в Африці і на Близькому Сході.

Якщо розглядати символіку сучасних лівих партій країн Європи, то вона представлена в основному традиційною комуністичною і соціалістичною символікою у вигляді червоних або золотих зірок, серпа і молота, пшеничного колосся. Це свідчить про вірність політичних партій традиційним цінностям народовладдя, захисту інтересів трудящих, ідеям пролетарського інтернаціоналізму [5].

Загальноєвропейською партією, яка об'єднує соціалістичні, комуністичні, соціал-демократичні партії повноправних і асоційованих членів Європейського Союзу є партія європейських лівих. Це досить молода і динамічна партія, яка утворилася після періоду складної політичної переорієнтації у 1990-х роках. Емблема партії містить традиційний для лівих партій елемент – червону зірку. Зірка графічно осучаснена, один з її кутів не замкнений. Це може означати, що партія є відкритою для нових країн, нових партій.

Соціалістичні й соціал-демократичні партії залишаються в розвинених країнах одними з найбільш масових партій: Лейбористська партія (Великобританія), соціал-демократичні партії ФРН, Австрії, Швеції тощо. На загальноєвропейському рівні діє партія європейських соціалістів. На початку 1950-х років європейські соціал-демократи першими вирішили згуртуватися для роботи на наднаціональному рівні. У кольоровому рішенні партія залишилася вірна червоному кольору [2, с. 142].

Націоналістичні партії втратили вагу в багатьох європейських країнах.

Емблеми політичних партій Європейського союзу не перевантажені деталями, прості у відтворенні, легко запам'ятовуються. Всі вони містять назву партії, в основному аббревіатуру, та спільний для усіх емблем знак Європейського Союзу, у вигляді кола зірок. Переважає синій колір як офіційний колір «прапора Європи».

На думку спеціалістів, якщо на емблемі містяться більше двох елементів – вона стає складнішою для сприйняття. Як бачимо, європейські партії у створенні своєї символіки чітко дотримуються цього правила і не обтяжують емблеми зайвими елементами.

Таким чином, партійна символіка у країнах розвинутої демократії пройшла тривалий шлях розвитку і уже з давніх часів продемонструвала можливість вплинути на процес прийняття політичних рішень. Слід зазначити, що одним з ключових напрямів політичного розвитку є фактор лідерства. Тому особистість лідера дуже часто є основним символом партій Європейських країн. Не зважаючи на прихильність до тієї чи іншої політичної доктрини або політичної платформи, громадськість не в останню, якщо не в першу чергу, звертає увагу на особистість політика чи лідера політичного об'єднання.

Питання правового регулювання партійної символіки для багатьох європейських країн залишається відкритим для подальшого удосконалення, оскільки існують прогалини у законодавстві, які стосуються її використання. Партійна символіка і досі продовжує формуватися, оскільки процес утворення транснаціональних європейських партій ще не завершився.

Література:

1. Курило Ю. Проблемы правового регулирования защиты прав на символику партии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/kurilo/article/1704.aspx>
2. Партии и движения Западной и Восточной Европы: Теория и практика: Проблемно-тематический сборник / В. П. Любин (отв. ред.). – М.: ИНИОН РАН, 1997. – 178 с.
3. Похлёбкин В. Словарь международной символики и эмблематики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/pohl/17.php
4. Почепцов Г. Г. Имидж и выборы. Имидж политика, партии, президента / Г. Г. Почепцов. – К.: Изд-во АДЕФ-Украина, 1997 р. – 140 с.
5. Руденко В. Н. Позиционирование левых в политической символике современной России [Електронний ресурс] / В. Н. Руденко // Альманах «Дискурс-Пи». – Вып. 7. – Режим доступу: <http://discourse-pm.ur.ru/discours7/rudenko.php>.
6. Сегела Ж. Национальные особенности охоты за голосами [Пер. с фр.] / Ж. Сегела. – М.: Вагриус, 1996. – 264 с.
7. Серов М. В. Цвет культуры: психология, культурология, физиология / М. В. Серов. – С.-Пб.: Речь, 2003. – 672 с.

8. Цуладзе А. Политические манипуляции или покорение толпы / А. Цуладзе. – М.: Книжный дом «Университет», 1999. – 144 с.
9. Шаблинский И. Г. Гражданская община и выборы в Римской Республике / И. Г. Шаблинский // Журнал о выборах. – 2003. – № 2. – С. 45 – 47.
10. Юридические процедуры при создании партии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lawtoday.ru/razdel/biblo/kpzs/DOC_058.php.
11. Meesseman M., Matson J. Creating Your political campaign image with the use of color [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ezinearticles.com/?Creating-Your-Political-Campaign-Image-With-the-Use-of-Color&id=1906588>.

УДК 328.184(477)

Мацкевич Р. М., НУ "ОЮА"

СУСПІЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛОБІЗМУ ТА ОСНОВНІ ТИПИ ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ

Суспільне значення лобізму та основні типи представництва інтересів. Стаття присвячена питанню лобіювання інтересів в українських органах державної влади, суспільному значенню такого явища як лобізм, а так само основним типам представництва інтересів. Представляється, що виділення цієї проблеми як сфери спеціального наукового обговорення в Україні закономірно, оскільки заявлена тема зачіпає два системоутворюючих елементи сучасного українського суспільства: владу і бізнес.

Общественное значение лоббизма и основные типы представительства интересов. Статья посвящена вопросу лоббирования интересов в украинских органах государственной власти, общественному значению такого явления как лоббизм, а так же основным типам представительства интересов. Представляется, что выделение этой проблемы в качестве сферы специального научного обсуждения в Украине закономерно, поскольку заявленная тема затрагивает два системообразующих элемента современного украинского общества: власть и бизнес.

Community sense of lobbyism and basic types of representative office of interests. The article is devoted the question of lobbying of interests in Ukrainian public authorities, to community sense of such phenomenon as lobbyism, and similarly to the basic types of representative office of interests.